

LEO VÄYRYNEN

Kummitteleeko punakaartilaisten haudoilla yhä?

Keväällä 1993 piispa Erik Vikström toimitti Tammisaaren vankileirillä kuolleiden punavankien joukkosiunauksen ja vihki samalla heidän hauta-alueensa. Presidenttipari kunnioitti tilaisuutta läsnäolollaan. Vuoden 1994 syyskuussa piispa Yrjö Sariola kävi siunaamassa Vilppulassa kahden joukkohaudan vainajat, jotka olivat vuoden 1918 sodassa kaatuneita ja teloitettuja punakaartilaisia. Mahdollisesti muuallakin noita hautoja on jälkikäteen siunattu.

Toimitukset herättivät ihmettelyä ja kysymyksiä. Koska punakaartilaiset kuuluivat kirkkoon, heidät olisi tullut lain mukaan siunata puolen vuoden kuluessa kuolemasta. Kirkosta eroaminen tuli mahdolliseksi myöhemmin, vuonna 1923. Miksi kaatuneita ja teloitettuja punaisia siunataan jälkikäteen? Entäpä jos heidän joukossaan oli niitä, jotka kirkon jäsenyydestä huolimatta olivat ateisteja ja eivät olisi halunneet koko siunausta? Syyllistyykö tällaisia vainajia jälkikäteen siunaava pappi heidän muistonsa häpäisemiseen? Kysymyksiin vastaaminen edellyttää tutustumista vuonna 1918 vallinneeseen tilanteeseen ja henkiseen ilmapiiiriin.

ERJARVOISET HAUTAUSTAVAT

Luterilaisen puhdasoppisuuden kaudella 1600-luvulla tuli käyttöön neljä hautaustapaa: kunniallinen, hiljainen, halventava ja häpeällinen. Kunniallisen hautauksen saivat nuhteettomasti eläneet kansalaiset. Siihen kuului kirkonkellojen soitto, papin luvut ja hauta vihityssä hautausmaassa. Kansalaiset yleensä pääsivät kunniallisesti hautaan. Tosin hautausmenojen komeus ja hautapaikan arvo saattoivat vaihdella vainajan yhteiskunnallisesta asemasta ja varallisuudesta riippuen.

Hiljainen hautaus toimitettiin kastamattomille ja kuolleena syntyneille lapsille. Siihen ei kuulunut kellojen soittoa. Papin osuus käsitti vain multien heiton arkulle, Isä meidän -rukouksen ja Herran siunauksen. Lasteellinen eli halventava hautaus koski tappajia, hämärissä olosuhteissa kuolleita, jumalattomia, varkaita ja ilman lisärangaistusta mestattuja sekä murhattuja aviottomia lapsia. Se ei sisältänyt kellojen soittoa eikä papin lukuja, vaan ainoastaan syrjäisen hautapaikan kirkkotarhassa, usein sen pelätyssä pohjoisnurkassa, jota kutsuttiin paholaisen loukoksi ja murhamullaksi.

Häpeällinen, kristitön eli aasin hautaus suoritettiin hautausmaan ulkopuolelle ilman kirkollisia menoja. Näin haudattiin katumattomat pannaan tuomitut, Jumalan sanan pilkkaajat, isänmaan pettäjät ja eläimiin sekaantujat. Hirtetyt ja teilatut joutuivat hirsipuumaakeen tai metsään. Itsemurhaajille maallinen tuomioistuin määräsi joko hiljaisen, halventavan tai häpeällisen hautauksen sen mukaan, oliko teko arvioitu harkituksi vai ei.

Kunniaton hautaus oli osa paheellisen ihmisen rangaistusta ja toimi pelotteena nuhteettomaan kilvoitukseen. Puhdasoppinen luterilaisuus katsoi vanhatestamentillisen katsomustavan mukaisesti, että rikokset tuli rangaista jo tässä ajassa. Yhdenkin ihmisen soveltamaton rikos saattoi vetää Jumalan tuomion ja onnettomuuden koko yhteisön ylle. Tämä näkemys johti siihen, että pahimmat rikolliset eristettiin sekä elävien että kuolleiden yhteisön ulkopuolelle.

Murhatut lapsivainajat olivat syyttömiä, mutta murhatun aviottoman lapsen kohtelu olikin tarkoitettu häpeäksi vanhemmille ja pelottimeksi muille. Kastamattomille lapsille katsottiin hiljaisen hautauksen kuuluvan siksi, että heiltä puuttui kirkon jäsenyyttä.

KUNNIALLINEN HAUTAUS TOI RAUHAN JA SINETÖI KANSALAIKUNNIA

Kansa oppi ajattelemaan, että leposija vihityssä maassa ja papin luvut kuuluvat kunnialliseen hautaukseen. Vasta näin haudattu pääsi rauhaan. Ilman kristillisiä menoja kirkkomaan ulkopuolelle kuopatut eivät päässeet tuonelaan, vaan he jäivät kummittlemaan elävien ja kuolleiden maailman välitilaan sijattomina sieluina.

Kunniallisesta hautauksesta tuli kansalaiskunnan tunnustamistoimi. Ei ihme, että kirkollisen hautauksen saaminen oli kirkkoon kuulumisen merkittävä peruste vielä silloin, kun tuli mahdolliseksi erota kirkosta.

Sääty-yhteiskunnan murenemisen ja liberaalisen ajattelutavan seurauksena ihmisten erottelua vielä kuoleman jälkeen alettiin pitää sopimattomana. Vuoden 1869 kirkkolaki poisti käytöstä häpeällisen ja halventavan hautaustavan. Hiljainen hautaus oli voimassa 1910-luvulle ja se koski kuolleina syntyneitä ja kastamattomia lapsia, viinaan kuolleita, äkkipikaisuudessa toisensa tappaneita ja vakain tuumin itsensä surmanneita henkilöitä.

Vaikka edellä kuvatut kunniantomat hautaustavat olivat vuoteen 1918 tultaessa jo poistuneet käytöstä, vanhat katsomukset elivät. Mielialoja kuvastaa muistitieto jonka poimin kirkkohistorian laudaturtutkielmaani ”Hautausmaiden arvostus ja käyttö maamme kirkollisessa perinteessä” (HY teol.tdk:n kirjasto, 1970). Nämä tiedot löytyivät Työväen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Suomen kirkkohistorian laitoksen kokoaman kirkollisen perinteen arkistoista.

PUNAISTEN HAUTAUS ONGELMAKSI

Valkoisella puolella punaiset saatettiin rinnastaa isänmaan pettäjiin, joille entisaikaan oli kuulunut häpeällinen hautaus ilman vihittyä hautasijaa ja papin lukuja. Vastoin ylipäällikkönsä C. G. Mannerheimin määräyksiä valkoiset hautasivat punakaartilaisia myös taistel- ja teloituspaiikkojen liepeille.

Koska myös punaiset kuuluivat kirkkoon, heille kuului lain mukaan samanlainen hautaus kuin muillekin kirkon jäsenille. Yleensä he sitä myös toivoivat. Työväestön enemmistön asenne itse uskontoon ja kristinuskoonkin oli myönteinen, vaikka papistoa ja kirkkoa kritisoitiin asettumisesta vastoin Jeesuksen opetuksia työläisiä riistävien yhteiskunnan hyväosaisten puolelle. Perimätiedon mukaan lapualaiset lähtivät Karhumäen opistolta ja sen ympäristöstä vuoden 1918 sotaan ”pirua ja ryssää” vastaan. Rintamalla kuolevan punaisen

rukouksen kuunteleminen muutti jonkin veran käsityksiä.

Sodan aikana punaisten asenteet papistoa ja kirkkoa kohtaan jyrkkenivät. Joissakin punaisen Suomen kaupungeissa otettiin käyttöön vihkimättömiä sotilashautausmaita. Niihin punaiset hautasivat kaatuneitaan ilman kirkollisia menoja, esimerkiksi Ateenalaisten laulun ja muiden taistelulaulujen saattelemina. Tampereen puolustajat antoivat sankarihautausmaalleen kuvaavan nimen Thermopylain kenttä.

Punakaartilaisilla ei ollut rintamajoukkoisensa pappeja. Loviisassa punaisiin liittynyt pastori toimitti ruumiinsiunauksia ilmeisesti oma-aloitteisesti. Maaseudulla punaiset hautasivat kaatuneensa yleensä seurakuntien hautausmaihin. Omaiset toivoivat lisäksi pappia haudalle. Perinteisen katsomustavan mukaan ajateltiin, että vasta vihitty hautasija ja papin luvut tuovat sielulle rauhan. Siunaamattomien punakaartilaisvainajien nähtiin rauhattomina liikkuvan ja kummittelevan vihkimättömien hautojensa liepeillä.

Kirkkolain mukaan ruumiit oli haudattava kirkollisin menoin puolen vuoden kuluessa. Monilla paikkakunnilla papit kävivätkin siunaamassa kuolleita punaisia. Muistitiedon mukaan tämä tapahtui usein salaa, öiseen aikaan, yleisen mielipiteen ja sosialistipapiksi leimautumisen pelosta. Jotkut papit myös kieltäytyivät ainakin aluksi siunaamasta punaisten vainajia. Asenteita papiston keskuudessa jyrkensi punaisten harjoittama terrori, jonka uhriksi joutui myös muutamia pappeja. Punaisten joukkohautoja jäi siunaamatta varsinkin teloituspaiikkojen liepeillä.

KUNNIALLISET SANKARIVAINAJAT

Vastakohtaisuutta korosti se, että valkoiset vapaussoturit haudattiin juhlallisina menoin arvopaikalle kirkkotarhaan. He olivat kunniansalaisia, joiden arvon kunniallinen hautaus-

tapa sinetöi. Kentälle kiireessä haudatut sekä punaisten ampumat ja teloituspaiikoille kätkevät valkosoturit siirrettiin viimeistään rauhan tultua kotiseudun multa. Suomi lienee ainoa maa maailmassa, joka myös viime sotien aikana pyrki toimittamaan sankarivainajansa arvopaikalle kotiseurakunnan kirkkomaahan, vaikka se sitoi paljon voimavaroja. Heidän joukossaan oli myös työväenliikkeen edustajia ja punakaartilaisien lapsia. Luokkavastakohtaisuudet tasoittuivat, kun ”sosialistit” ja ”kapitalistit” taistelivat sodassa aseveljinä rinnakkain.

Rakentunutta yhteyttä osoittaa, että rauhan tultua vuonna 1944 ryhdyttiin seurakuntien ja muilla yhteisillä varoilla kunnostamaan ja varustamaan muistomerkein myös vuonna 1918 ”vakaumuksensa puolesta” kaatuneiden punakaartilaisien hautoja. Siihen asti niiden kunnostaminen oli ollut vaikeaa. Muistitiedon mukaan punaisten joukkohautoille pystytettyjä patsaita käytiin kaatamassa ja räjäyttämässä varsinkin lapuanliikkeen kiihkeinä aikoina.

Viime sotien jälkeen alettiin toimittaa myös punaisten joukkosiunauksia. Vielä yleisempää on ollut heidän siirtämisensä erillisistä joukkohautoista varsinaisiin hautausmaihin. Tämä toiminta alkoi heti vuoden 1918 sodan jälkeen, ensiksi omaisten toimesta.

Edellä esitetyn valossa on ymmärrettävää, miksi alussa mainitut Tammisaaren ja Vilpulan joukkosiunaukset toimitettiin. Ne ovat jatkoa sille toiminnalle, jota esiintyi jo vuoden 1918 sodan aikana ja yleisemmin toisen maailmansodan jälkeen. Viimeaikaisten siunaustilaisuuksien järjestäjiä on motivoinut ajatus vuonna 1918 avautuneiden haavojen parantumisesta ja kansakunnan juurien hoitamisesta.

TK y, HuK, rovasti Leo Väyrynen (lm.vayrynen@hotmail.com) on eläkkeellä oleva Helsingin yliopiston uskontotieteen opettaja ja Alavuden kappalainen.